

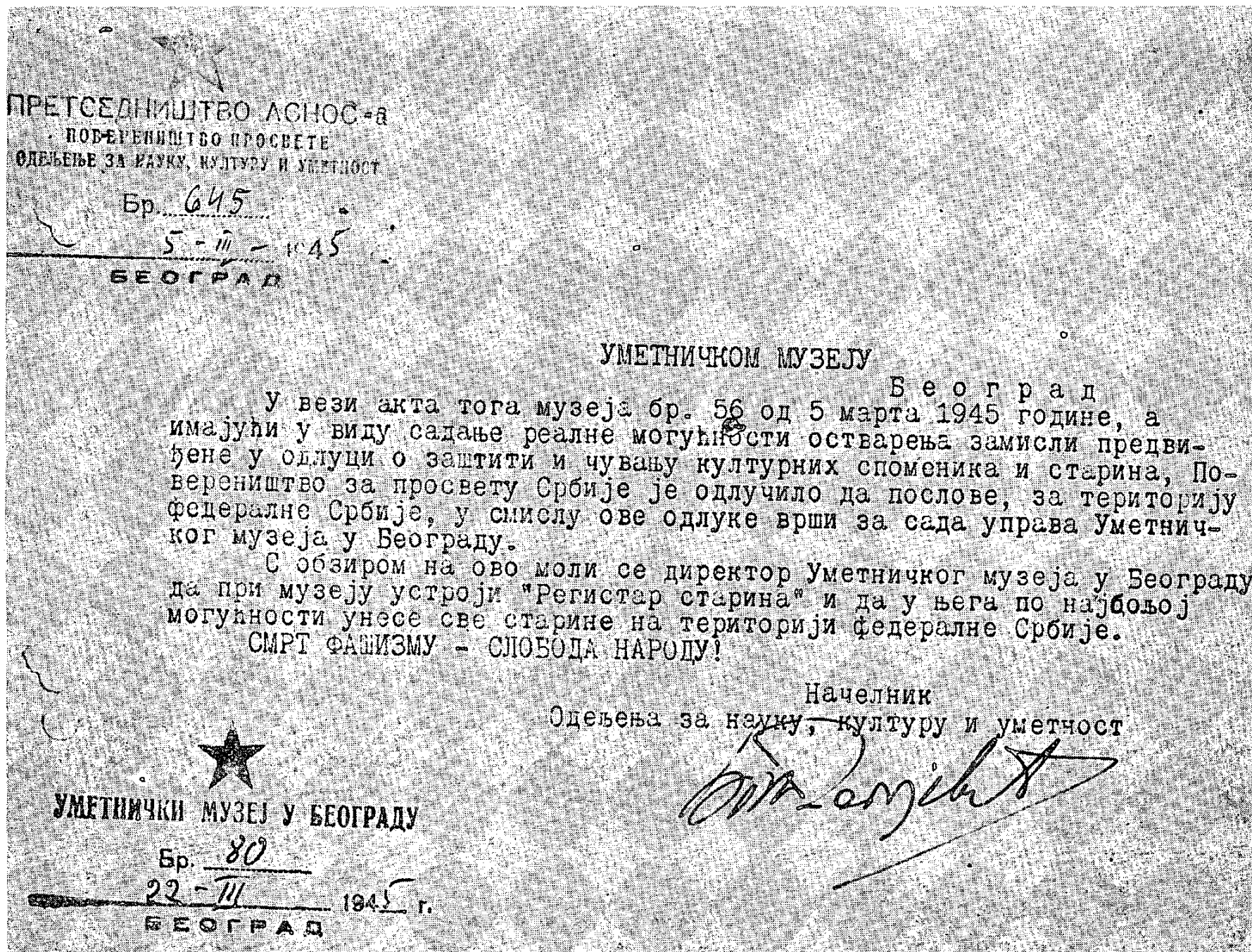
Предлог за оснивање Републичког завода за заштиту споменика културе и прве акције на заштити у Србији после ослобођења

БРАНКА СКАКИЋ-СИМАТОВИЋ

Почетком 1945. године, у тек ослобођеном Београду, после обнародовања Одлуке о заштити и чувању културних споменика и старина, директор Уметничког музеја Вељко Петровић упутио је писмени предлог Председништву АСНОСа, односно Повереништву за просвету, да се што пре формира Завод за заштиту старина за територију Србије. У овом допису, под бр. 56, од 5. марта 1945. године, Вељко Петровић је предложио основне задатке надлежног завода. Међу првима помиње израду „Регистра старина“, који би се sukcesивно објављивао и за чију би израду требало именовати посебан одбор. Такође је мислио да би при заводу требало установити „Саветодавни одбор и стручне пододборе за археологију, историју уметности, народну уметност као и за архитектуру и урбанизам и одредити поверенике заштите у целој Србији који

би контролисали куповину и продају уметничких старина и пазили да објекти који су уписани у Регистар старина не извезу се из земље и да брину да такви објекти не пропадају, те да по могућности буду откупљени од музеја и других сличних установа“. Даље предлаже да се донесе Уредба о заштити и чувању старина и Правилник о казним мерама. Већ истог дана, тј. 5. марта, Повереништво за просвету Србије, размотривши предлог Вељка Петровића, донело је одлуку, под бр. 645, Прилог 1, да „послове на заштити и чувању културних споменика и старина на територији федералне Србије, врши за сада Уметнички музеј у Београду“, и изразило жељу, односно молбу, да „директор Уметничког музеја у Београду при музеју устроји 'Регистар старина' и да у њега по најбољој могућности унесе све старине на тери торији федералне Србије“.

1.

Тако је већ 11. априла 1945. године, на основу одлуке бр. 102, при Уметничком музеју формиран одбор за израду Регистра старина у који су били именовани: др Лазар Мирковић, проф. универзитета, др Боривоје Дробњаковић, директор Етнографског музеја, арх. Александар Дероко, проф. универзитета, арх. Иван Здравковић, конзерватор, Стеван Томић, правник и секретар музеја, а председник одбора био је Вељко Петровић. У поменутој одлуци стоји да се овај одбор поред израде Регистра, којим би биле обухваћене „све покретне и непокретне старине“, задужује и за израду Уредбе, односно Закона о заштити и чувању старина и предлога за оснивање Завода за чување старина. Поменути одбор израдио је први списак историјских споменика (средњовековних градова, јавних и приватних зграда) у Србији које би требало ставити под заштиту државе и уписати у Регистар старина. Овај списак је обухватио преко 70 споменика културе¹ и био је упућен Повереништву за просвету, као надлежној установи, ради доношења решења о стављању наведених споменика под заштиту државе.

После обнародовања Општег закона о заштити споменика културе и природних реткости (31. VII 1945), Министарство за просвету Србије, на основу чл. 8. правилника о спровођењу поменутог закона, донело је одлуку којом се одређује ко је надлежан за послове заштите споменика културе и природних реткости у Србији. У овој одлуци, која носи бр. 4142, од 3. децембра 1945, а потписала ју је Митра Митровић као министар просвете, стоји „да наведене установе поред досадашњег делокруга рада, обављају и ове послове: — Уметнички музеј у Београду, уз сарадњу Српске академије наука и Универзитета у Београду, вршиће заштиту над културно историским и уметничким предметима; — Етнографски музеј у Београду уз сарадњу Уметничког музеја, Српске академије наука и Универзитета у Београду, вршиће заштиту над споменицима националне културе етнографског карактера; — Природњачки музеј српске земље у Београду уз сарадњу са Српском академијом наука и Универзитетом у Београду, вршиће заштиту над природњачким реткостима и знаменитостима у Србији. Координација послова око заштите, вршиће се преко Министарства просвете Србије, односно Одељења за науку, уметност и културу.“

На основу ове одлуке, при наведеним музејима установљени су Савети стручњака за старине², а при Уметничком музеју посебно Одељење за заштиту и научно проучавање споменика културе, чији је руководиоца био арх. Иван Здравковић.

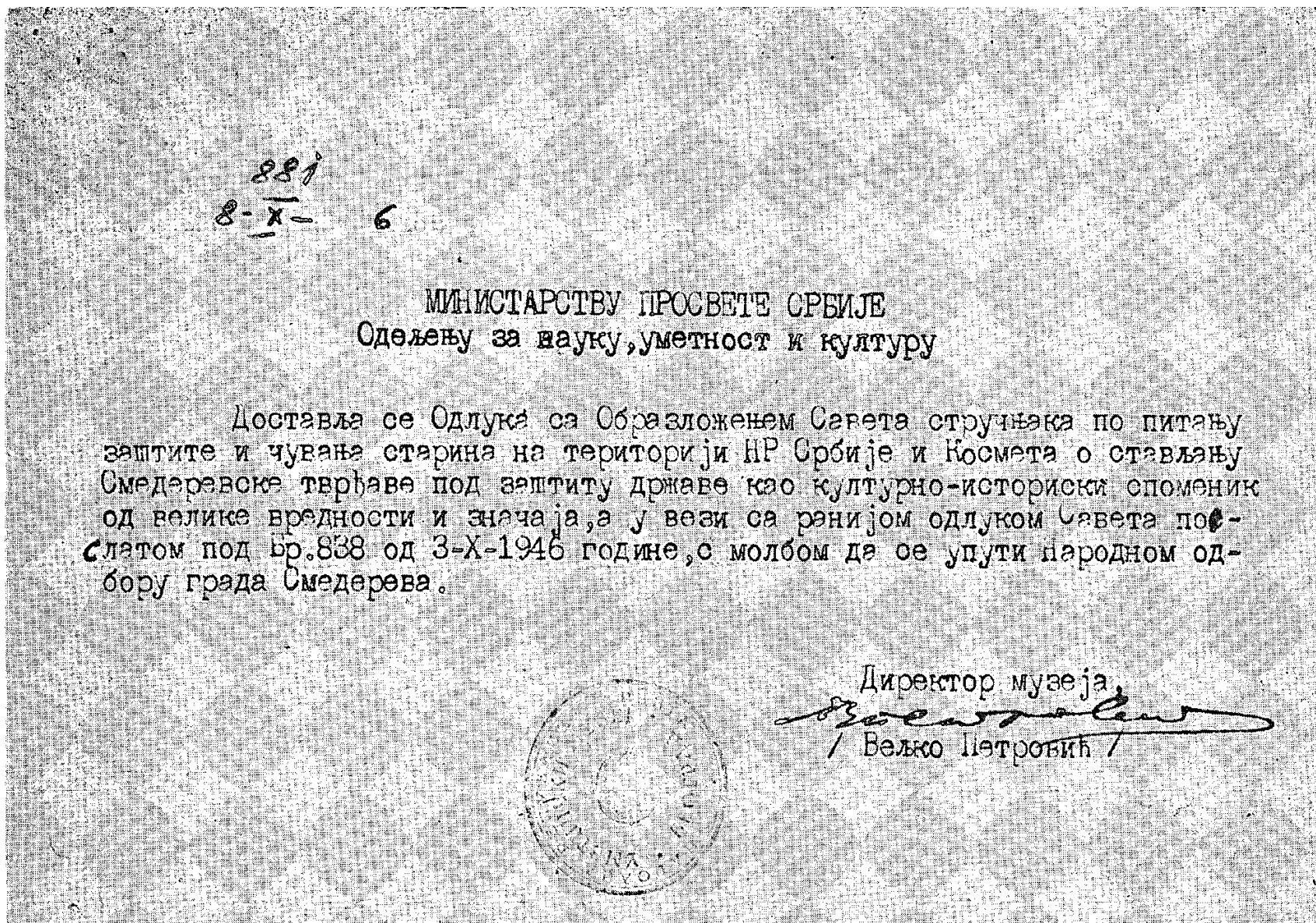
Ради одређивања територијалне надлежности, Одељење за заштиту при Уметничком музеју упутило је 8. марта 1946. допис Министарству

БОВАН, град близу Алексинца; БОРАЧ, град у Грузи, БРАНИЧЕВО (VIMINACIUM) град на обали Млаве; БРВЕНИК, град на Ибру; БРЊАЦИ, замак на Горњем Ибру; БУКУЛУРАМ, остаци града на планини Пасјачи; БУЧИН, остаци града јужно од Крушевца; ВИШЕСЛАВ, град у дунавском теснацу код Пореча; ВРМЦА, град у Кривовирском Тимоку; ВРХЛАБ, дворац Немањића испод Копаника; ВРШАЧКА КУЛА, у Вршцу; ГАМЗИГРАД, градутврђење код Зајечара; ГЛАВШИНАЦ, градутврђење код Прокупља; ГОЛУБАЦ, град на доњем Дунаву; ГРЕБЕНАЦ, зидине на Карашу; ДЕБРЦ, дворац краља Драгутина код Обреновца; ДЕЖЕВО, двор близу Новог Пазара; ДОБРУН, град на Дрини код Вишеграда; ЖДРЕЛО, град у Млавском теснацу; ЖЕЛЕЗНАЦ, остаци града код Крушевца; ЖЕЛЕЗНИК, град Пореча; ЖУПАЊЕВАЦ, град (северно од Каленића; ЗАСЛОН, сада Шабац; ЗВЕЧАН, град код Косовске Митровице; ЗЛОСТУП, остаци града код Косјерића; ЈЕЛЕЧ, град и дворац Уроша I код Новог Пазара; КАМИЏОР, остаци града на Морави код Краљева; КЛОПОТНИК, темељи града на горњем Ибру; КОВИН, град у Банату; КОЗАЉ, град у долини Тимока код Књажевца; КОЗНИК, град код Александровца; КОПРИЈАН (КУРВИН ГРАД) јужно од Ниша; КОРЕБОВАЦ, град код Врања; КОСТОЈНИК, град у Подрињу; КОСТОЛ (КОСТОЛАЦ ТИМОЧКИ), зидине на левој обали Тимока близу Зајечара; КРУШЕВАЦ, остаци града кнеза Лазара; КУЛИЋ, развалине града на Дунаву, близу Смедерева; КУПИНИК (КУПИНОВО), град и дворац у Срему на Сави; ЛИПОВАЦ, град под планином Озреном; МАГЛИЧ, град на Ибру; МАРКОВ ГРАД (МАРКОВО КАЛЕ), северозападно од Врања; МОРАВИШТЕ, град на ушћу Мораве у Дунав; НЕКУДИМ, остаци дворца јужно од Смедерева; ОСТРОВИЦА (ОСТРВИЦА) град на Руднику; ПАЛАНКА, зидине на Дунаву; ПЕТРУС (ПЕТРУША), град код Ћуприје; ПИРОТ, град на брегу Хисару; ПЛОЧНИК, град на Топлици код Прокупља; РАВАН (РАВНИ, РАВНО), град у долини Тимока код Књажевца; РАВАНИЦА, манастир код Ћуприје; РАМ, град на доњем Дунаву; РАС, град код Новог Пазара; РЕСАВА (МАНАСИЈА) манастир код Деспотовца; РУДНИК, остаци града јужно од Аранђеловца; СВРЉИГ, град у долини Тимока, јужно од Књажевца; СЕФКЕРИН, зидине на Тамишу; СМЕДЕРЕВО, град на Дунаву; СОКОГРАД, град јужно од Сокобање; СОКОГРАД (СОКО КРУПЉА) град у Подрињу, Мачва; СОКОЛАЦ, град на Тимоку; СТАЛАЋ, град на саставу Морави; ТАТОМИРОВ ГРАД, под Озреном; УЖИЦЕ, град над Бетињом; ХИСАР, град код Прокупља; ХИСАРЦИК (ЦРНА СТЕНА), град код Прокупља; ЋУТЕТ, град источно од рудника Трепче; ЧЕСТИН, град у Грузи; ШАРКАМЕН, град код Неготина; у Београду: ДОСИТЕЈЕВ ЛИЦЕЈ, КОНАК КНЕГИЊЕ ЉУБИЦЕ, СТАРИ УНИВЕРЗИТЕТ, СТАРИ ДВОР, КРСМАНОВИЋЕВА КУЋА, КОНАК КНЕЗА МИЛОША, и у Нишу *ЋЕЛЕ КУЛА*.

² Савет стручњака за заштиту старина при Уметничком музеју: председник Вељко Петровић, чланови: др Влад. Петковић, др Виктор Новак, др Милан Будимир, доцније га је заменио др Милош Ђурић, др Светозар Радојчић, арх. Александар Дероко, арх. Ђурђе Бошковић, Татомир Вукановић, Ђорђе АндрејевићКун, касније га је заменила Нада АндрејевићКун, Зора СимићМиловановић, Ђорђе МаноЗиси, др Растислав Марић, арх. Иван Здравковић и Момчило Стевановић.

Савет стручњака при Етнографском музеју: др Боривоје Дробњаковић, др Миленко Филиповић, др В. Радовановић и проф. Вујадиновић. Ко су још били чланови овог савета нисмо нашли податке, као ни за чланове савета при Природњачком музеју српске земље.

¹ Акт Уметничког музеја бр. 89, од 3. IV 1945. БЕОГРАД (SINGIDUNUM), Горњи и доњи град;

2.

просвете Србије, под бр. 186, с молбом да се обавести да ли ће аутономне покрајине Косово и Војводина у својим областима саме организовати послове на заштити и чувању старина или ће то поверити одређеним установама у Београду. На основу одговора Обласног одбора за Косово и Метохију, Министарство просвете је обавестило Одељење за заштиту, актом бр. IV. 1901, од 24. априла 1946, да послове око заштите води Одељење за заштиту при Уметничком музеју, док је Главни извршни одбор АП Војводине одговорио Министарству просвете (акт бр. 3438, од 8. јула 1946) да ће послове у вези са заштитом водити њихово Одељење за просвету и посебно установљен Савет грађана за старање о историјским и културним споменицима и природним лепотама.³

Одељење за заштиту, као и савети стручњака за старине, од средине 1945. и током 1946. године обавили су низ значајних послова: израђено је Упутство о чувању старина и послато свим народним одборима, донето је решење о стављању под заштиту државе 26 споменика културе, Прилог 2, који су уписани у Регистар старина.⁴

³ Оба ова тела организовала су у Војводини средином 1946. попис споменика културе преко среских и градских народних одбора, односно одсека за просвету. За овај попис били су одштампани формулари под насловом: „Општи попис историских и културних споменика, музејских предмета и збирки и природних лепота“.

⁴ 1. Зграда А. Крсмановића — Теразије акт бр. 193, од 15. III 1946.
2. Конак кнегиње Љубице акт бр. 738, од 10. VIII 1946.
3. Доситејев лицеј акт бр. 881, од 8. X 1946,

5. Горњи и доњи град београдске тврђаве акт бр. 1108, од 2. XII 1946.
6. Кућа у Јевремовој улици бр. 19 акт бр. 1108, од 2. XII 1946.
7. Конак кнеза Милоша акт бр. 1108, од 2. XII 1946.
8. Топчидерска црква акт бр. 1108, од 2. XII 1946.
9. Свештеничка кућа уз Топчидерску цркву акт бр. 1108, од 2. XII 1946.
10. Споменчесма Милошева у Топчидеру акт бр. 1108, од 2. XII 1946.
10. Тулбе на углу Вишњићеве и Југовићеве улице акт бр. 1108, од 2. XII 1946.
11. Кафана код „Знака питања“ акт бр. 1108, од 2. XII 1946.
12. Споменик палим борцима за ослобођење Београда 1806. године у Карађорђевој парку и гробље поред њега акт бр. 1108, од 2. XII 1946.
13. Кнез Михаилов споменик акт бр. 1108, од 2. XII 1946.
14. Стари Универзитет (Здање капетан Мише Анастасијевића) акт бр. 1108, од 2. XII 1946.
15. „Барјак“ цамија у Јевремовој улици акт бр. 1118, од 6. XII 1946.
16. Иконостас и слике на зидовима у Саборној цркви акт бр. 1120, од 6. XII 1946.
17. Смедеревски град акт бр. 881, од 8. X 1946.
18. Стара црква у Лесковцу акт бр. 37, од 17. I 1947.
19. Кућа Боре Димитријевића у Лесковцу акт бр. 37, од 17. I 1947.
20. Кућа Боре Димитријевића са затвореним доксом у Лесковцу акт бр. 37, од 17. I 1947.
21. Радулбегов конак у Зајечару акт бр. 234, од марта 1947.
22. Барутана Хајдук Вељка у Неготину акт бр. 234, од марта 1947.
23. Чардак Хајдук Вељка у Јагодини акт бр. 234, од марта 1947.
24. Војиновића кула у Вучитрну акт бр. 442, од 4. VI 1947.
25. Црква Лапушанска у Црној Реци акт бр. 631, од 11. VI 1947.
26. Гамзиград акт бр. 631, од 11. VI 1947,

Осим тога, вршена су заштитна ископавања, рекогносцирање терена и други послови на спасавању споменика. Поред наведеног, савети стручњака за старине, преко Министарства просвете, односно Министарства унутрашњих послова, тражили су да успоставе контакт са свим окружним и месним народним одборима (акт бр. 187, од 8. марта 1946) са циљем да се народни одбори обавежу да доставе податке о постојању музеја или сличних установа, или приватних лица која поседују збирке од културне, научне и уметничке вредности. Поред тога, од њих је тражено да доставе спискове са описом стања свих непокретних објеката, затим податке о карактеристичним и занимљивим појавама и обичајима у својим крајевима, као и спискове лица која се занимају за историју, етнографију, фолклор и старине уопште. Посебно, окружни и месни народни одбори били су задужени да у својој организацији именују стручне референте који би водили бригу о свим старинама њиховог округа, те да имена и адресе тих лица доставе саветима стручњака за старине при музејима у Београду.

Акција да народни одбори сарађују са саветима стручњака за старине и Одељењем за заштиту при Уметничком музеју била је прихваћена и већ после непуних месец дана уследили су одговори народних одбора. Тако, на пример, у сачуваном допису нишког народног одбора (бр. 5720, од 7. новембра 1946) дати су исцрпни подаци, односно одговори на тражена питања, а исти одбор именован је за стручног референта за заштиту старина друга Свет. Вукомановића.

Средином 1946. године, на једној од заједничких седница стручњака за старине, закључено је, како се то види из акта бр. 635, од 26. јуна 1946, Прилог 3, упућеног Министарству просвете Србије, „да је потребно да се оснује посебна установа са циљем да заштити и чува све културне споменике на територији НР Србије, без територије АП Војводине која тај посао води самостално, као што у Хрватској и Словенији имају за те послове посебне установе са засебним буџетом и делокругом рада, одвојене од музеја". Овај захтев потписали су директор Уметничког музеја Вељко Петровић и директор Етнографског музеја др Боривоје Дробњаковић. Крајем исте године, Вељко Петровић је поново упутио допис Министарству просвете Србије у коме истиче потребу да се оснује „Завод за чување споменика културе". У овом допису (под бр. 1114, од 5. децембра 1946) указује да после доношења измене Општег закона о заштити споменика културе, према чл. 2, став 3, музеји не би могли вршити послове заштите, него би могли само сарађивати са посебном установом која би била основана изричито у ту сврху. Ова установа, тј. Завод за заштиту споменика културе, према замисли Вељка Петровића, била би „организациони и координациони центар за по-

слове заштите споменика културе и старина у Србији, те према томе требало би да има радни персонал и Савет стручњака у коме би били делегирани представници Академије наука, Универзитета и стручњаци Уметничког и Етнографског музеја. Овај Савет би сарађивао и одлучивао о изради програма рада Завода." Од особља, за прво време, предлаже директораконзерватора, конзерватораархитекту, конзерватораисторичара уметности и правника, као секретара установе, а конзерваторархеолог и етнолог могли би бити хонорарно ангажовани. Такође, од стручног особља предвиђа техничарагеометра, фотографа, препаратора и остале административне и рачунске службенике. Посебно истиче потребу да се запошљава млађи кадар, који би се припремао да замени и настави рад старијих стручњака. На крају, предлаже буџет за 1947. годину у износу од 3,000.000 дин. и, поред осталог, одређује износе за конзервацију најугроженијих споменика, израду техничких снимака и фотодокументације, картотеку споменика и Регистар старина, опрему централне рестаураторске и фотолaborаторије, за научне публикације, откуп покретних старина и слично. За смештај овог Завода предложио је просторије Конака кнегиње Љубице, који је на основу одлуке ИНО Београда додељен Уметничком музеју, односно Одељењу за заштиту.

До формирања завода дошло је идуће, 1947. године, а у међувремену су Одељење за заштиту и савети стручњака за старине обавили многе послове на заштити споменика културе. Поред већ реченог, током 1946. и 1947. године извршена су многобројна рекогносцирања терена, са посебним задатком да се поднесу извештаји о стању споменика. У ту сврху је др Миленко Филиповић, члан Савета, обишао прокупачку и куршумлијску област, односно нишки, топлички, јастребачки и друге срезове, и поднео опширан и веома значајан извештај о стању споменика. Арх. Ђурђе Бошковић, са студентима Браниславом Вуловићем и Михаилом Марковићем, обишао је низ споменика⁵ и поднео извештај са исцрпним подацима о стању споменика и најхитнијим мерама које би ради њихове заштите требало предузети. На основу на-

⁵ Извештај о стању споменика културе арх. Ђурђа Бошковића од 10. IX 1946, бр. 4473, Одељење за науку, уметност и културу Министарства просвете Србије. Преглед стања споменика: Дивостиње манастир, Врачевшница, Благовештење v Овчарскокабларској клисури, Ариље, Бања код Прибоја, Милешева, Давидовица, Пећка патријаршија, Дечани, Богородица Љевишка, Св. спас у Призрену, Св. арханђели код Призрена, Липљан, Грачаница, Девич, Бањска код Косовске Митровице, Никољача код Рашке, Ђурђеви стубови код Новог Пазара, Петрова црква у Расу, Сопоћани, Стара Павлица и Нова Павлица, Градац, црква Св. Николе код Брвеника, Св. Никола код Ушћа, црква у Баљевцу, Студеница, град Маглич, Жича, Љубостиња, Руденица, Велуће, Лазарица, Каленић, Раваница, Манасија, Смедеревски град и гробљанска црква.

8

НАРОДНА РЕПУБЛИКА СРБИЈА
УМЕТНИЧКИ МУЗЕЈ

Бр. 631

26-III-1946 год.

БЕОГРАД

МИНИСТАРСТВУ ПРОСВЕТЕ СРБИЈЕ
Одељењу за науку, уметност и културу

На последњој седници Савета стручњака по питању заштите и чувања културно-историских, уметничких и етнографских споменика на територији НР Србије расправљано је о могућностима рада на заштити тих споменика, ако о њима и даље да воде бригу музеји, којима је тај посао привремено додељен. Решено је да се уколико Министарство за дејство код виших власти да се оснује засебна установа са циљем да заштити и чува ове културне споменике на територији НР Србије и Космета. Ово у толико пре зато што ће Аутономна Војводина тај посао водити самостално и што и Загреб и Јузица имају за та послове посебне установе са засебним буџетом и делокругом рада одвојеним од музеја. То су бивши Конзерваторски уреди претворени сада у Заводе за чување културних споменика.

Пошто се током овог месеца и идућег имају да даду предлози за остваривање новог буџета моли се Министарство просвете Србије да унеде у расматрање овај предлог о оснивању засебног Завода за чување културних споменика на територији НР Србије и Космета како би се ефикасно могло почети на заштити тих споменика и предузети потребни кораци за њихово стварно очување.

Молимо да се овај предмет сматра хитним с обзиром на притисак послова који чекају заштиту а и с обзиром да се ово мора да предвиди у новом буџету.

Смрт фашизму - слобода народу!

Директор Уметничког музеја,

Василије

Директор Етнографског музеја,

Бранко

ведених извештаја тражено је да се одобри ванредни буџет у износу од 1,200.000 динара. Израђени су елаборати и обавештени надлежни народни одбори о сваком појединачном споменику и предузетим мерама.

Активност Савета стручњака за старине при Етнографском музеју огледа се у низу мера и акција које су предузете на рекогносцирању терена и откупу предмета. На основу сачуваног извештаја који је поднео проф. Вујадиновић, кустос Етнографског музеја, Савет стручњака донео је одлуку да се споменици као Радулбегов конак у Зајечару, Барутана ХајдукВељка у Неготину и чардак ХајдукВељка у Јагодини сачувају и ставе под заштиту државе и да се о томе обавесте народни одбори. Да би се прикупили подаци и откупили етнографски предмети, Савет је упутио распис свим управитељима основних школа да сарађују са саветима стручњака за старине и повереницима за заштиту, који су били веома корисни и ефикасни спољни сарадници. Према евиденцији која је сачувана, било је преко тридесет повереника за заштиту, углавном просветних радника, које су поставили народни одбори. То су били: Светислав Божиновић, школски инструктор из Зајечара, Илија Радусиновић, учитељ из Ћуприје, Милорад Ескић, школски инструктор из Лознице, Љубиша Поповић, професор из Светозарева, Милисав Протић, свештеник из Жежевице код Чачка, Дујо Вукићевић, професор из Јагодине, Георгије Орлов, професор из Пожаревца, Никола Бошковић, пензионер из Пожаревца, Фрањо Фелдхамер, учитељ из Стублина код Лесковца, Љубомир Дракоци из Свилајнца, Љубиша Бени, кафеџија из Чајетине, Христифор Црниловић, академски сликар из Власотинаца, Миодраг Јовановић, професор из Смедерева, Боривоје Гојковић, адвокат из Ниша, Александар Ненадовић, службеник ОНО Ниш, Милан Кокић, пензионер из Ниша, Љубица Тошић, наставница из Ниша, Зарија Илић, председник СО Лесковац, Љубомир Глишић, учитељ из Лебана, Милош Вучковић, школски инструктор из Прокупља, Абдулкерим Конићанин, техничар из Нове Вароши, Вој. Станојевић, учитељ из села Лећика код Житковца, Драгољуб Петровић, професор из Крагујевца, Радомир Коминац, школски инструктор из Рашке, Милорад Јовић, професор из Краљева, Недељко Виријевић, професор из Косовске Митровице, Серафим Петричевић, школски инструктор из Бујановаца, Јован Рајић, учитељ из Гњилана, Крста Зивгаревић, професор из Призрена, Минуш Липоваци, учитељ из Ђаковице, Василије Козарац из Приштине, Миодраг Лекић, учитељ из Неготина, Прибислав Лазаревић, школски инструктор из Прибоја, Драг. Златковић, професор из Књажевца, Славољуб Милорадовић, геометар из Ниша, Серафим Бинић, учитељ из Златара код Бруса, Тихомир Чумић, професор из Крагујев-

ца, Драг. Поповић, професор из Чачка, и Михаило Брјанцев, наставник из Лебана.

Активност повереника за заштиту била је веома значајна, јер су они у првим данима после ослобођења, кад је у ери обнове, услед незнања, често рушено све што је старо, били ти који су спречавали ове немиле појаве и спасавали наше културно благо. Поред тога што је њихова сарадња била ефикасна у оваквим случајевима они су открили и описали низ непознатих објеката, израдили документацију и на основу њихових извештаја многи објекти су проглашени споменицима културе.

Међу хитним интервенцијама које је Одељење за заштиту предузело на споменицима споменули бисмо спречавање рушења смедеревске тврђаве и организовање, преко масовних организација под стручним надзором, рашчишћавања овог споменичког комплекса, који је од експлозије настрадао за време рата. Тако исто заустављено је рушење Петроварадинске тврђаве које су предузеле војне јединице, као и Војиновића куле у Вучитрну, чији је материјал Обласни одбор Косова намеравао да искористи за нову градњу. Такође је спречена нестручна обнова порушеног манастира Добруна, а поводом изградње хидроцентрале интервенисано је да се сачувају манастири у Овчарскокабларској клисури.

И на територији града Београда, поред низа донетих одлука о стављању историјских зграда под заштиту државе, предузете су мере за заштиту тврђаве. На предлог Одељења за заштиту, а у сарадњи са Грађевинским одељењем ИНО града Београда, извршен је детаљан преглед калемегданске тврђаве и израђен план заштитних радова, који би стајали 1,000.000 динара. Актом бр. 291, јод 24. априла 1947, Савет стручњака за заштиту старина донео је решење да се старање о београдској тврђави пренесе на ИНО града Београда, с препоруком да се за конзерватора тврђаве постави арх. Драгољуб Јовановић, као најбољи познавалац овог споменичког комплекса. На 22. састанку Савета стручњака за заштиту, одржаном 5. фебруара 1947. донето је низ одлука, као, на пример, да Грађевинско одељење ИНО града Београда може вршити чишћење подземних ходника и подрума старих касарни из XVIII века у доњој тврђави, као и санацију осталих објеката, али под руководством стручњака за заштиту. Забрањено је рушење зида тврђаве, које је предузело спортско друштво „Црвена звезда“ ради проширења терена, односно изградње трибина. Поред тога, арх. Иван Здравковић је израдио детаљан опис радова за оправку Конака кнегиње Љубице, са предрачуном трошкова, пошто је овај споменик додељен Уметничком музеју, односно Одељењу за заштиту споменика.

У погледу адаптације зграде задужбине Алексе Крсмановића, дела арх. Јована Илкића, за дипломатски клубпротокол, Савет стручњака

за заштиту старина поставио је услове ИНО града Београда (акт бр. 193, од 15. марта 1946) „да се стил зграде не мења како са спољне тако и унутрашње стране и да се при унутрашњој изради покретних предмета — намештаја, треба држати стила у коме је зграда саграђена, а да приликом уклањања каљевих пећи, ови ретки примерци музејске вредности треба да се уступе Школи за примењену уметност, како би се сачували и предали Музеју за примењену уметност кад буде основан". Такође је донета одлука да се надгробни споменици, односно камене плоче са натписима које се налазе поред споменика Ослободиоцима Београда 1806. године у Карађорђевој парку, не преносе у Градски музеј, како је то музеј предузео, јер би се тиме оштетио првобитан изглед споменика, који заједно са поменутим плочама чини целину. Стручњаци Одељења за заштиту прегледали су терен земунске општине, односно археолошки локалитет на земунском гробљу, и Савет стручњака донео је одлуку о привременој забрани покопавања док се цео локалитет не испита. Такође је прегледан археолошки локалитет Винче ради утврђивања стања после војних операција око ослобађања Београда. Ради сличних проблема Одељење за заштиту сарађивало је и са Урбанистичким заводом и институтом Србије, нарочито у погледу израде нових генералних планова градова, као, на пример, код регулације тргова и улица у Лесковцу, кад су упозорили да треба водити рачуна да се сачувају зграде у Доњој чаршији које су стављене под заштиту државе.

На основу Закона о прибирању, чувању и расподели књига и других културноуметничких предмета који су постали државна својина, према одлуци АВНОЈа од 21. новембра 1944, Одељење за заштиту је прегледало и пописало све предмете од уметничке и научне вредности који су се налазили у рејонским магацинима, државним и друштвеним установама у Београду. На основу овог пописа, Министарство просвете је те предмете доцније уступило музејима и сличним устанома.

Свакако не би требало заборавити да је Одељење за заштиту наследило целокупну документацију и инвентар бившег Централног завода за чување старина, који је био основан за време окупације, на основу Уредбе о чувању старина донете 6. априла 1942. године.⁶ Директор овог завода био је др Миодраг Грбић, до маја 1944, а затим је за вршиоца дужности директора постављен Ђорђе Мано-Зиси. После ослобођења, Повереништво за просвету Србије донело је одлуку, под бр. 571/1945, којом се овај завод припаја Уметничком музеју, с тим да се његова имовина има сматрати као својина музеја до даљег наређења.

Одељење за заштиту је наследило и целокупну споменичку документацију бившег Централног завода, која је допуњена новим подацима

те је послужила стручњацима за заштиту за израду картотеке споменика и посебних карата — мапа — са прегледом где се поједини споменици налазе. Ове карте рађене су посебно за средњовековне градове, а посебно за манастире, и биле су умножене и достављене народним одборима, односно референтима за заштиту.

Поред тога, Одељење за заштиту и савети стручњака за заштиту старина предузели су акције за спасавање, односно конзервацију живописа. Тако је већ 1945. проф. Светислав Страла извршио конзервацију фресака Св. Саве у Манастиру Милешеви и композиције Распећа у Жичи. Од особља које је радило у Одељењу за заштиту, рестауратор Здравко Секулић је рестаурирао низ икона и слика на платну, а препаратор Милан Духаћ извршио је поправку макета манастира Леснова и Грачанице и скинуо отиске пластике са прозора у Каленићу и Студеници. Препаратор Бранимир Бугарчић радио је на сређивању фотодокументације и вршио је допунска снимања споменика на терену.

Поред наведеног, стручњаци Одељења за заштиту радили су и на пропаганди па су одржавали предавања на народним универзитетима и објављивали чланке у часописима и дневној штампи. Њихова активност огледа се и у оснивању друштава за заштиту споменика културе. Тада је било основано Друштво за заштиту старина у Ужичкој Пожеги, прво у ослобођеној Србији.

Свакако да овим што је речено о активности на заштити током две и по године, колико је протекло од ослобођења до оснивања Републичког завода за заштиту, није све обухваћено. Сигурно је да је било много више значајних подухвата, али и на основу само оног дела документације која се сачувала захваљујући арх. Ивану Здравковићу⁷ тај период неће нам остати потпуно непознат. Ипак, данас, на основу онога што је сачувано, можемо се сетити већине прегалаца који су стајали иза првих акција на заштити и спасавању споменика културе у Србији, а посебно ондашњег директора Уметничког музеја Вељка Петровића, који је био иницијатор свега што је претходило оснивању Републичког завода за заштиту споменика културе, који ће 1987. године прославити четрдесет година постојања.

⁶ Уредбу о чувању старина донео је Министарски савет за време окупације (Сл. новине бр. 36, од 5. маја 1942), а на основу Уредбе М.с. бр. 1118, од 16. септембра 1939 (Сл. новине бр. 212, од 18. септембра 1939).

⁷ Документацију, односно трећу копију аката, која се односи на овај период, арх. Иван Здравковић је оставио на чување писцу овог чланка,

Au début de 1945, le directeur du Musée d'Art de Belgrade, Veljko Petrović a proposé à l'ASNOS (Conseil antifasciste de libération nationale de Serbie) c'est à dire à son Commissariat à l'Education, de fonder un Institut de protection des biens historiques sur le territoire de la Serbie. Cette proposition contenait les devoirs principaux dont l'Institut serait chargé: mise au point d'un «registre des biens historiques», la création d'un Comité Général et de souscomités pour l'archéologie, l'histoire de l'art, l'art populaire, l'architecture et l'urbanisme, de même que la nomination des commissaires de protection des monuments auprès des Comités populaires.

Après avoir étudié la proposition de Veljko Petrović, le Commissariat de l'Education a émis, le 5 mars 1945, une décision selon laquelle le Musée d'Art serait chargé des affaires de la protection des biens culturels.

En vertu de cette décision et des prérogatives qui lui avaient été octroyées par le Commissariat à l'Education, Veljko Petrović a formé un Comité de rédaction du Registre des biens historiques. Ce Comité était composé de savants éminents, la plupart professeurs d'université. Il rédigea le Registre des biens historiques de Serbie, et le Projet de Loi sur la protection et la conservation des biens historiques, de même que le programme de l'activité du futur Institut de protection des monuments historiques.

Vers la fin de 1945, le Ministère à l'Education de Serbie émit une décision (№4142) par laquelle il charge le Musée de l'Art de veiller, en collaboration avec l'Académie des Sciences et l'Université de Belgrade, à la protection des biens historiques et culturels; le Musée Ethnographique, en collaboration avec l'Université, l'Académie des Sciences et le Musée d'Art sera chargé de la protection des monuments de la culture nationale d'ordre ethnographique, pendant que le Musée d'histoire naturelle de Serbie collaborera avec les mêmes institutions dans la protection des curiosités naturelles du pays.

En vertu de la même décision l'on forma auprès du Musée d'Art, un département de recherche scientifique et protection des monuments culturels sous la direction de l'architecte Ivan Zdravković. Ce département hérita de toute la documentation et de tout l'inventaire de l'ancien Institut central de protection des biens historiques qui avait été fondé sous l'Occupation, le 6 avril 1942, en vertu de la décision du Commissariat à l'Éducation de Serbie №571/1945, confiant toute la documentation et tout l'inventaire de cet Institut au Musée d'Art.

Pendant deux ans et demi, jusqu'en 1947, date de la fondation de l'Institut de protection des

biens historiques de la R.S. de Serbie, les départements et les conseils de protection des biens historiques auprès des musées, ont accompli une grande tâche dans ce sens. Les premières décisions de mise des monuments historiques sous la protection de l'Etat, et leur inscription au Registre des biens historiques furent apportées, l'on effectua de nombreux travaux de sauvetage des monuments qui tombaient en ruines, et de reconnaissance des terrains sous la conduite de savants archéologues, architectes, ethnologues etc. L'on émit à l'intention des comités départementaux et locaux des directives pour la protection des monuments et les chargea de nommer des responsables qualifiés chargés de veiller sur les monuments historiques de leur territoire. On élaborait aussi à cet effet des cartes géographiques indiquant les monuments historiques de leur territoire.

Le département de protection des biens historiques a aussi adressé à toutes les écoles primaires un appel, les invitant à la collaboration. C'est ainsi que plus de 30 commissaires de protection furent nommés, dont la plupart étaient des éducateurs qui se sont avérés être des collaborateurs externes très utiles et très efficaces.

En vertu de la décision №1901 du Ministère à l'Education et en accord avec le Comité régional de la région autonome de Kosovo et Métohia, le département s'est chargé aussi de la protection des monuments de cette région, pendant que le Département à l'Education du Conseil Exécutif de la Région Autonome de Vojvodina se chargea de veiller sur la protection des monuments historiques de son territoire.

Vers la fin de 1946 Veljko Petrović a adressé une nouvelle lettre au Ministère à l'Education de Serbie sur la nécessité de fonder un Institut de Protection des Monuments, en se référant aux dispositions de la Loi générale sur la Protection des biens culturels d'après laquelle les musées et les institutions semblables ne pourraient pas entreprendre elles-mêmes les travaux de protection et de conservation, mais seulement collaborer avec une institution créée expressément à cet effet. Veljko Petrović a aussi prévu l'organisation, les cadres, le budget et les locaux nécessaires à cette institution qui serait logée dans le «konak» de la princesse Ljubica, épouse du prince Miloš, qui, par une décision du Comité exécutif municipal de Belgrade avait été cédé au Musée d'Art.

Dès 1947, sur l'initiative de Veljko Petrović l'on fonda l'institution indépendante de l'Institut de protection des monuments historiques de la R. S. de Serbie qui, en 1987 fêtera son quarantième anniversaire.